

კანონის ნორმების დასათაურება*

პროფ. დოქ. კასპარ ფრაი

ვიადრინას ევროპული უნივერსიტეტის სამოქალაქო სამართლის, სავაჭრო და ეკონომიკური სამართლის პროფესორი

ლადო სირდაძე

ვიადრინას ევროპული უნივერსიტეტის დოქტორანტი

I. შესავალი

დასათაურება ადრე ყოველთვის გამოიყენებოდა კანონის შედარებით უფრო დიდი მონაკვეთებისთვის. 1981 წლიდან გერმანელი კანონმდებელი ცალკეულ პარაგრაფებს სისტემატურად ურთავს ოფიციალურ სათაურებს. მათი ისტორიისა და დანიშნულების მცირე მიმოხილვის შემდეგ სტატიაში წარმოდგენილი იქნება კრიტერიუმები კარგი სათაურებისთვის. განხილული იქნება, რამდენად მიზანშეწონილია მუხლის ნაწილებისა და პუნქტების დასათაურებაც. ტერმინოლოგიური სიმარტივის მიზნით სტატიაში პარაგრაფები და მუხლები სინონიმებად იქნება გამოყენებული, ისევე, როგორც აბზაცები, ნაწილები და პუნქტები.

ნორმათა საგნობრივი დასათაურება ამერიკის შეერთებულ შტატებში უკვე მე-19 საუკუნიდანაა ცნობილი. თუმცა ამ სათაურების განთავსება ხდებოდა არა მხოლოდ ნორმის „ზემოთ“¹, არამედ ზოგჯერ ტექსტის გვერდით² ან მხოლოდ კანონის სარჩევში.³ გერმანული კანონები, მაგალითად, გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი (გსკ), ნაკლებად იყო მკითხველზე გათვლილი. საგნობრივი სათაურები არსებობდა კოდექსის სტრუქტურის უფრო მაღალი საფეხურებისთვის⁴, მაგრამ არა ცალკეული პარაგრაფებისთვის. 1931 წელს *ჰაი-*

ნრის შონფელდერმა ცალკეული მუხლების აღნიშვნებს („§ 1“)⁵ კუთხოვან ფრჩხილებში დაურთო არაოფიციალური სათაურები („უფლებუნარიანობის წარმოშობა“). კანონების კრებულის პირველი გამოცემის წინასიტყვაობაში ის წერდა: „მე ვფიქრობ, რომ იმისათვის, რომ სტუდენტებს, რომლებიც ვერ კიდევ კანონის გაცნობის პროცესში არიან, ნორმების პოვნა გაუადვილდეთ, აუცილებელი იყო ამ გამოცემისთვის მუხლების სათაურებისა და დეტალური საგნობრივი საძიებლის დართვა და განსაკუთრებულად მარტივი ბეჭდური დიზაინის შემუშავება“.⁶ ეს იდეა, მართალია, ნელა, მაგრამ მაინც განხორციელდა.⁷ 1980 წლამდე მუხლების ოფიციალური დასათაურება იძებნებოდა მხოლოდ ცალკეულ შემთხვევებში და უმეტესწილად კანონქვემდებარე აქტებში⁸, 1934 წელს პარაგრაფების სათაურები ოფიციალურად დაერთო „სახლიდან მუშაობის შესახებ კანონს“ (RGBl. I, S. 214).

მხოლოდ 1981 წლიდან დამკვიდრდა წესი, რომ ახალი გერმანული კანონებისთვის პარაგრაფების სათაურები დაერთო.⁹ ზოგიერთ ძველ კანონს, როგორებიცაა სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი და სასამართლოების შესახებ ფედერალური კანონი, ვერ კიდევ მხოლოდ გამომცე-

* სტატია ნაწილობრივ ეფუძნება 2016 წელს გამოქვეყნებულ სტატიას (ZG 2016, 325), რომელზედაც პასუხისმგებელია პროფ. დოქ. კასპარ ფრაი.

¹ 1900 Lacey Act, 18 USC 42-43 16 USC 3371-3378, <http://www.fws.gov/le/pdf/Files/Lacey.pdf>; შდრ. სქ. 58.

² The Societies Registration Act, 1860; 1917 Immigration Act: H.R. 10384; Pub.L. 301; 39 Stat. 874. 64th Congress; February 5th, 1917, http://library.uwb.edu/guides/usimmigration/1917_immigration_act.html. მაგალითად, Chapter 29-ის ტექსტის გვერდითა ველზე წერია: “Immigration Act. ‘Aliens’ defined,” ქვემოთ კი: „Enforcement in the Philippines.“. გვერდითა ველზე განთავსებული ეს შენიშვნები არ მიეკუთვნება ნორმის ტექსტის რომელიმე კონკრეტულ ნაშს.

³ Investment Company Act of 1940 [as amended through P.L. 112-90, approved January 3, 2012], <https://www.sec.gov/about/laws/ica40.pdf>: “TABLE OF CONTENTS Sec. 1. Findings and Declaration of Policy. Sec. 2. General Definitions [...]”.

⁴ 1900 წელს გსკ-ში არ იყო ქვეთავები, (მაგალითად, 1415-ე პარაგრაფის წინ), ანუ მოცემული იყო სტრუქტურის მხოლოდ ხუთი საფეხური. გერმანული კანონების სტრუქტურასთან დაკავშირებით იხ. *Hamann*, ZG 2015, 381, 391 f.

⁵ ტერმინოლოგიასთან დაკავშირებთ შდრ. das Handbuch der Rechtsförmlichkeit, herausgegeben vom Bundesministerium der Justiz, 3. Aufl. 2008, <http://hdr.bmj.de>, C. 5.2., Rn. 369, 372. ამაზე მიუთითებენ ბუნდესსამინისტროების საერთო დებულების 42-ე პარაგრაფის მე-4 აბზაცი და die sächsische VwV Normerlass vom 5.7.2014, SächsABl. 858, 860 zu Anlage 2. ვრცლად *Hamann*, ZG 2015, 381, 386.

⁶ ციტირებულია *Hans Wrobel*, Heinrich Schönfelder – Sammler Deutscher Gesetze, Beck, 1997, 53.

⁷ სხვა გამომცემლებმა, როგორებიცაა NOMOS, WoltersKluwer und C.F. Müller ეს დანერგეს 1949-1986 წლებში (იხ. შესაბამისი გამოცემები), 1950 წელს ეს მოხდა კანონში (BGBl. I, 45) das Gesetz über den Lohnsteuer-Jahresausgleich für das Kalenderjahr 1949; 1956 წელს – das BwahlG, BGBl. I, 383. Palandt-ში საგნობრივი სათაურები მოცემულია 1975 წლის 34-ე გამოცემიდან (იხ. C.H. Beck oHG vom 16.11.2015).

⁸ მაგალითად, 1922 წელს RGBl. I, 762; 1929 წელს კი RGBl. I, 9, 15, 33, 112.

⁹ გერმანული ნორმების ერთ მეხუთედს არ აქვს სათაურები, იხ. *Hamann*, ZG 2015, 381, 388.

მლის მიერ დართული სათაურები ახლავს¹⁰, რომლებიც განსხვავდება ერთმანეთისგან.¹¹ სხვა ძველი კანონები, როგორცაა, მაგალითად, სავაჭრო კოდექსი, თანდათან გარდაიქმნა: კანონში ცვლილების ან დამატების შეტანისას გათვალისწინებული იყო ასევე სათაურებიც. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი სრულად დასათაურდა 2002 წელს.¹² ევროპის კავშირი მიმდინარე საუკუნის დასაწყისიდან ასევე სულ უფრო მეტად იყენებს მუხლების სათაურებს.¹³

საქართველოში ისტორიული სამართლის ძეგლებითვის მუხლების სათაურები უცხო იყო¹⁴. სათაურებს არ შეიცავდა არც 1921 წლის კონსტიტუცია. ამის საპირისპიროდ, საბჭოთა კანონებში ცალკეული ნორმები უკვე დასათაურებული იყო. უმეტესწილად, ეს ტენდენცია გაგრძელდა დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგაც, თუმცა ეს, სავარაუდოდ, უფრო მეტად არა საბჭოთა ტრადიციის გაგრძელება, არამედ გერმანული საკანონმდებლო აქტების დამსახურებაა, რომლებიც ნიმუშად ჰქონდა ქართველ კანონმდებელს. 1997 წელს, როდესაც მიღებულ იქნა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, გსკ ჯერ კიდევ არ შეიცავდა პარაგრაფების სრულ დასათაურებას. თუმცა ეს პრაქტიკა გერმანიაში უკვე დამკვიდრებული იყო. ამიტომ ბუნებრივია, რომ ქართველმა კანონმდებელმაც დაურთო სკ-ს სათაურები. მაგრამ სათაურები რატომღაც არ დაურთეს საქართველოს კონსტიტუციას 1995 წელს. 2018 წელს ამოქმედებულ კონსტიტუციის ახალ რედაქციაში უკვე წარმოდგენილია მუხლების სათაურები, რაც უდავოდ წინგადადგმულ ნაბიჯად უნდა იქნეს მიჩნეული.

სათაურები კანონს ხდის ადვილად აღქმადს და ემსახურება მის უკეთ წაკითხვას.¹⁵ მკითხველს, როგორც წესი, გააჩნია კონკრეტული სამართლებრივი შეკითხვა და სურს, სათაურის დახმარებით გაიგოს, დაეხმარება თუ არა ნორმის წაკითხვა პასუხის პოვნაში. ამ გზით მას შეუძლია მარტივად იპოვოს ზუსტად ის ნორმა, რომელიც აინტერესებს. ამიტომ

მცირე მოცულობის კანონებში შეიძლება უარიც კი ითქვას საგნობრივ დასათაურებაზე.¹⁶ კანონთა ფორმირების შესახებ სახელმძღვანელო¹⁷ სწორად აღნიშნავს, რომ სათაურები ხელს უწყობს ტექსტში ორიენტირებას; თუ კანონმდებელი სირთულეს აწყდება სათაურის შერჩევისას, ეს ნიშნავს იმას, რომ ერთ მუხლში ძალიან ბევრი შინაარსია თავმოყრილი¹⁸. შედეგად, დასათაურების ვალდებულება ნიშნავს ნორმის ცხადად ფორმულირების დავალდებულებას. მაგრამ სიცხადე არ უნდა გამოიმდინარეობდეს სათაურიდან.¹⁹ ნორმა თავისთავად, ყველაფრისგან დამოუკიდებლად, უნდა იყოს ცხადი. ქართული კანონმდებლობისთვის მუხლების სათაურები კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია, რადგანაც ეს, მაშინ, როცა კანონებს არ გააჩნიათ საგნობრივი სარჩევი, ფაქტობრივად, ორიენტაციის ერთადერთი საშუალებაა მკითხველისთვის. მართალია, 2018 წელს საქართველოს პარლამენტის რეგლამენტის პროექტის ინიცირებულ ვერსიას²⁰ ერთვოდა სარჩევი, მაგრამ საპარლამენტო განხილვებისას ამ იმედის მომცემ იდეაზე (რა თქმა უნდა) უარი ითქვა. საგნობრივი სარჩევების დართვა (ბუნებრივია, გვერდების მითითების გარეშე) შესაძლოა მნიშვნელოვანი წინგადადგმული ნაბიჯი ყოფილიყო ქართული საკანონმდებლო საქმიანობისთვის.

Beck-ის გამოცემლობის შიდა სახელმძღვანელო მითითებებში აღნიშნულია: „სათაურები ... რაც შეიძლება მოკლედ და მკაფიოდ²¹ უნდა აღნიშნავდნენ შინაარსს; სიმოკლე უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე დეტალური სიზუსტე... თუ ერთ პარაგრაფში რამდენიმე ასპექტია მოწესრიგებული, რომლებიც ერთ ზოგად ცნებაში შეიძლება მოექცეს, მხოლოდ ის უნდა იქნეს გამოყენებული სათაურად... ამის საპირისპიროდ, თუ საქმე ეხება სხვადასხვა განსხვავებულ შინაარსს, რომლებიც საჭიროა, რომ მკაფიოდ გამოითქვას სათაურში, მაშინ ყველა მათგანი უნდა დასახელდეს; იმისდა მიხედვით, თუ რამდენად ახლოს თუ შორს დგანან დარეგულირებული სფეროები, ისინი გამოყოფილი უნდა იქნეს მძიმით ან წერტილ-მძიმით.“

¹⁰ დამატებითი მაგალითებისა და სტატისტიკისთვის იხ. *Hamann*, ZG 2015, 381, 388 f.

¹¹ მაგ., § 213 StPO: Nomos, Beck — „Terminbestimmung“; C.F.Müller — „Terminsanberaumung“; Carl Heymanns Verlag — „Bestimmung der Hauptverhandlung“.

¹² შდრ. ვალდებულებითი სამართლის მოდერნიზების შესახებ 2001 წლის 26 ნოემბრის კანონის პირველი მუხლის მეორე აბზაცის დანართი. გსკ-ში მხოლოდ 1588-ე პარაგრაფს არ აქვს პარაგრაფის სათაური. Beck გამოცემლობა (იხ. სტატიაში I.) ასეთ დროს ემხრობა არაოფიციალური სათაურის დამატებას. პირველად მასშტაბურად სათაურები დაემატა 2000 წლის 27 ივნისის კანონის მე-2 მუხლის პირველი აბზაცით (BGBl. I 2000, 897, 899).

¹³ მაგალითად, შემდეგ დირექტივაში: 2000/43/EG des Rates vom 29. Juni 2000 zur Anwendung des Gleichbehandlungsgrundsatzes ohne Unterschied der Rasse oder der ethnischen Herkunft (ABl Nr. L 180 22), მაგრამ არა - Richtlinie über harmonisierte Investmentfonds (OGAW-Richtlinie) 2009/65/EG des Europäischen Parlaments und des Rates vom 13. Juli 2009 (AbI L 302 vom 17.11.2009, 32).

¹⁴ შდრ. „გარიგება ხელშეწყობის კარისა“.

¹⁵ მაგალითად, BT-Drs. Nr. 14/6040, 272, Zu Absatz 2 (34).

¹⁶ შევიცარიაში *ხუთ* მუხლზე ნაკლების შემთხვევაში შესაძლოა სათაურებზე უარი ითქვას; *Gesetzestechische Richtlinien des Bundes*, 2. Aufl. 2013, korrigierter Nachdruck 2015, letzte Änderung 11.8.2015, herausgegeben von der Schweizerischen Bundeskanzlei, <https://www.bk.admin.ch/themen/gesetz/00050/index.html>. - შდრ. ასევე 2.1.8 der Niederösterreichischen Legistischen Richtlinien 2015.; *Drucktechnische Hervorhebungen erleichtern das „Schnelllesen“ des Textes.*

¹⁷ HdR 2008 (სქ. 5) Rn. 372.

¹⁸ მსგავსად *Esslinger/Schneider*, Die Überschrift, 5. Aufl. 2015, Vorwort.

¹⁹ შდრ. მაგრამ HdR 2008 (სქ. 5) Rn. 372 „Auslegungshilfe“. ასევე, კრიტიკულად: *Hamann*, ZG 2015, 381, 388.

²⁰ რეგლამენტის ინიცირებული ვერსია იხ.: <https://info.parliament.ge/file/1/BillReviewContent/186619?>

²¹ მკაფიოდ და მოკლე სამართლებრივი ენა განმანათლებლობის წყალობით სავალდებულო მინიმუმად არის მიჩნეული. შდრ. *Schneider*, Gesetzgebung. Ein Lehr- und Handbuch, 3. Aufl. 2002, Rn. 436 f.

შესაძლოა სასურველი იყოს გაზეთების სათაურების შესწავლა და მაგალითის მათგან აღება. თუმცა გაზეთსა და კანონში მიზნები განსხვავებულია. პირველ შემთხვევაში სათაურები კონკურენციისას ემსახურება მკითხველის ყურადღების მიქცევასა და გაყიდვების რაოდენობის გაზრდას. ისინი ეძებენ გამონაკლისს²² და არა წესს. მათი მიზანია, მკითხველს გაუჩინონ წაკითხვის მოტივაცია²³, გამოიწვიონ მისი გაოცება, მიაწოდონ რეალობის გადაჭარბებული სურათი და გაუკეთონ პროვოცირება (მაგალითად, „ორი წლის შემდეგ მყიდველი ყველა შანსს კარგავს“ ნაცვლად ისეთი სათაურებისა, როგორებიცაა „ხანდაზმულობა“ ან „ხანდაზმულობის ჩვეულებრივი ვადა“). მუხლების დასათაურება, ამის საპირისპიროდ, ემსახურება ორიენტირებას. მათ არ სჭირდებათ ორიგინალობა, გადაჭარბება ან შეფასება²⁴. არ არსებობს დაპირების საჭიროება, რომ ნორმის წაკითხვა ღირს. ნორმები, როგორც წესი, უფრო კომპაქტურია, ვიდრე გაზეთის სტატიები და, შესაბამისად, საჭიროებენ უფრო პატარა სათაურებს და მხოლოდ თემატიკაზე მითითებას.

II. კრიტერიუმები კარგი სათაურისთვის

ნორმათა სათაურებს, როგორც კანონში, ისე ხელშეკრულებაში, უნდა გააჩნდეს შემდეგი მახასიათებლები, რომლებიც ქვემოთ მნიშვნელობის მიხედვითაა დასახელებული:

1. სწორი

გსკ-ში სათაურებს შორის ძალიან ცოტა შეცდომაა. ენობრივად, ალბათ, „§ 907 საფრთხის შემცველი ნაგებობის“ ნაცვლად უკეთესი იქნებოდა, მაგალითად, „მეზობლად მდებარე ნაგებობიდან მომდინარე საფრთხე“. შინაარსობრივად „§ 56: კავშირის წევრთა მინიმალურ რაოდენობის“ ნაცვლად უკეთესი იქნებოდა „წევრთა რაოდენობა რეგისტრაციისას“, რადგანაც რეგისტრაციის შემდეგ კავშირში დასაშვებია 7 პირზე ნაკლების არსებობაც. მაგრამ *სწორი* არ ნიშნავს *ამომწურავს*, რადგანაც ამ შემთხვევაში მთლიანი სამართლებრივი ჩანაწერის გამეორება იქნებოდა საჭირო სათაურში.

სკ-ში შედარებით მეტი მუხლის სათაურია შეცდომით. ხშირად ეს შეცდომები არც თუ ისე უმნიშვნელოა და სათაური რადიკალურად განსხვავდება ნორმის შინაარსისგან. მაგალითად, 401-ე მუხლის სათაურია „ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა“, ხოლო ნორმის ტექსტი საუბრობს ვადის გადაცილებაზე ვალდებულების იმ გარემოე-

ბათა გამო შესრულებლობისას, რომლებიც მოვალის ბრალით არაა გამოწვეული და არა შესრულების შეუძლებლობაზე, როგორც შესრულების ვალდებულებისგან გათავისუფლების საფუძველზე²⁵. არასწორია ასევე, მაგალითად, 491-ე მუხლის სათაური „მუხლი 491. მყიდველის მიერ ხელშეკრულების მოშლის უფლება“. ეს მუხლი, რეალურად, ხელშეკრულებიდან გასვლას გულისხმობს და მიუთითებს კიდევ 352-ე მუხლზე (ის ფაქტი, რომ ტერმინი ნორმის ტექსტშიც არასწორადაა გამოყენებული, არ ნიშნავს, რომ სათაური იმავე ტერმინის გამოყენების გამო სწორია). შეცდომაა ასევე სკ-ის 298-ე მუხლშიც, რომლის სათაურიცაა „მესამე პირის უფლებები“. მუხლი ადრე შეიცავდა პირველ ნაწილსაც, რომელიც ეხებოდა იპოთეკისას მესამე პირის უფლებებს, ხოლო მეორე ნაწილი – პირადი მოვალის უფლებებს. 2007 წელს მუხლიდან პირველი ნაწილი ამოღებულ იქნა და მუხლი აღარ ეხება „მესამე პირებს“, არამედ მხოლოდ „პირად მოვალეს“. მიუხედავად ამისა, სათაურად მაინც „მესამე პირის უფლებები“ რჩება, რაც არასწორია – ნორმის სისტემური და ისტორიული განმარტებით ნათელია, რომ პირადი მოვალე და მესამე პირი ერთმანეთისგან უნდა გაიმიჯნოს.

არასწორი სათაურის შეცვლა მხოლოდ საკანონმდებლო ინიციატივითაა შესაძლებელი. ეს აუცილებელია, როდესაც აცდენა ნორმის სათაურსა და შინაარსს (და არა ტექსტს!) შორის იმდენად მნიშვნელოვანია, რომ სათაურმა მკითხველს, რომელიც გარკვეულ შეკითხვაზე პასუხს ეძებს, შესაძლოა, არასწორი წარმოდგენა შეუქმნას ნორმაზე და გადააფიქრებინოს საჭირო ნორმის წაკითხვა ან, პირიქით, არასაჭირო ნორმაზე გადაატანინოს ყურადღება. მეორე მიზეზი, რის გამოც ნორმის სათაურში ცვლილების შეტანა აუცილებელია, ეს არის ისეთი აცდენა (სათაურსა და შინაარს შორის), როდესაც ნორმის განმარტება არასწორ სათაურს შეიძლება დაეფუძნოს და კანონმდებლის ნებაზე მცდარი წარმოდგენა შექმნას. სხვა შემთხვევებში სათაურის შეცვლა საჩქარო არ არის და ეს შეიძლება ეტაპობრივად მოხდეს²⁶.

უფრო რთულადაა საქმე არა მუხლების, არამედ მთლიანი კანონის შემთხვევაში. ასეთ დროს შეცდომა განსაკუთრებით დამაბნეველია მკითხველისთვის. მაგალითად, „ბავშვის უფლებათა კოდექსი“ ბევრად უფრო მეტს მოიცავს შინაარსობრივად, ვიდრე ბავშვის უფლებები. ასეთ შემთხვევაში, შესაძლოა, „ბავშვის კოდექსი“ უკეთესი სახელი ყოფილიყო, მაგრამ, მიუხედავად იმისა, რომ ეს ვერსია ინიცირებამდე განიხილებოდა, კოდექსის პროექტის ინიცი-

²² *Esslinger/Schneider* (სქ. 18), 1.

²³ *Esslinger/Schneider* (სქ. 18), 4 f. , Forderung 5: Lese-Anreiz. Es geht um Funktion, nicht um Niveau. *Wir sind Papst!* ist gelungen, „*Top-Geheimnis überraschend gelüftet*“ dagegen inhaltsarm.

²⁴ ჟურნალისტიკაში ასევე *კომენტარი*: ობიექტურ სათაურებს მოსდევს ასევე კომენტარული სათაური. შდრ. *Esslinger/Schneider* (სქ. 18), 11-24.

²⁵ შესრულების შეუძლებლობასთან დაკავშირებით იხ. *სირდაძე*, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, 1/2019, 57.

²⁶ იხ., მაგ., „სახელმწიფო კომპენსაციისა და სახელმწიფო აკადემიური სტიპენდიის შესახებ“ საქართველოს კანონში ცვლილების შეტანის თაობაზე“ საქართველოს კანონის (N4248-რს, 27.12.2018) პირველი მუხლის მე-2 პუნქტი (მოცემული სათაური დახვეწას იმ მხრივაც საჭიროებს, რომ ის 19 ხაზიანია, რაც ყოველად გაუმართლებელია).

რება მაინც „უფლებებზე“ მითითებით მოხდა. ზოგჯერ კანონის სათაურში შეცდომა არა გამოყენების სფერო, არამედ ტექნიკური მითითება კანონის რანგზე. მაგალითად, ნორმატიული აქტების შესახებ საქართველოს ორგანული კანონი 2018 წელს კონსტიტუციის ახალი რედაქციის ამოქმედებამდე საქართველოს კანონის რანგს ატარებდა. მაგრამ კანონმდებლობის კონსტიტუციასთან ჰარმონიზაციის ფარგლებში არ მომხდარა „ნორმატიული აქტების შესახებ საქართველოს კანონში ცვლილების შეტანის შესახებ“ საქართველოს კანონის გარდაქმნა „ნორმატიული აქტების შესახებ საქართველოს ორგანულ კანონში ცვლილების შეტანის შესახებ“ საქართველოს ორგანულ კანონად. ამას შედეგად ის მოჰყვა, რომ სახელმწიფო ინსპექტორის შესახებ 2018 წლის დეკემბერში ინიცირებულ საკანონმდებლო პაკეტში ნორმატიული აქტების შესახებ ორგანულ კანონში ცვლილების ინიცირება მოხდა არა საქართველოს ორგანული კანონის, არამედ საქართველოს კანონის გზით, რაც გაცილებით ნაკლებ კვორუმს მოითხოვს და კონსტიტუციურ ჩანაწერს ეწინააღმდეგება. მიუხედავად იმისა, რომ სათაურში არასწორი ტექნიკური მითითება „საქართველოს ორგანული კანონის“ თუ „საქართველოს კანონის“ შესახებ კანონის (კონსტიტუციით გარანტირებულ) რეალურ რანგს არ ცვლის და პროექტს ორგანული კანონისთვის საჭირო კვორუმით ეყარა კენჭი, სადავოა, რამდენად სწორი პროცედურაა აღნიშნული ხარვეზის აღმოფხვრა პარლამენტის თავმჯდომარის მიერ სხდომაზე უბრალო გამოცხადებით, რომ, რადგანაც კონსტიტუციით ნორმატიული აქტების შესახებ კანონი ორგანული კანონის რანგს ატარებს, არასწორად ინიცირებული პროექტის განხილვა არა საქართველოს კანონისთვის, არამედ საქართველოს ორგანული კანონისთვის დადგენილი კვორუმით უნდა მოხდეს და სათაური ავტომატურად უნდა ჩასწორდეს.

2. მარტივად აღქმადი

მკითხველს ეგრევე უნდა შეეძლოს აღიქვას, თუ რას ეხება კანონის ტექსტში საქმე. ეს ასე არაა, მაგალითად, გსკ-ის 38-ე პარაგრაფში, რომლის სათაურიცაა „წევრობა“. წევრობაზე საუბარი წინა და მომდევნო პარაგრაფებშიც. უფრო მარტივად აღქმადი იქნებოდა — როგორც ეს გერმანიის შპს-ს შესახებ კანონის მე-15 პარაგრაფშია — „წევრობის გადაცემა“. ეს არ არის ყოვლისმომცველი, მაგრამ ყველაზე გამოსადეგია ამ მუხლისთვის. სკ-ის 38-ე მუხლის სათაურია „ზიანის ანაზღაურება“. ამ სათაურიდან არ ჩანს ვის პასუხისმგებლობასა და რა სახის ზიანს ეხება საქმე. მკითხველმა ნორმა უნდა გადაიკითხოს, რათა მიხვდეს, რაზეა მასში საუბარი. ეს არის იმის დასტური, რომ სათაური თავის საორიენტაციო ფუნქციას სრულყოფილად ვერ ასრულებს და არ გამოხატავს სათქმელს ადვილად. სხვა მაგალითი შეიძლება იყოს 289¹ მუხლი, რომლის სათაურიცაა „იპოთეკის მოწმობა“. მართალია, სათაური მოკლეა (რაც დადებითად უნდა შეფასდეს), ის ფაქტი, რომ მომდევნო შვიდ მუხლშიც

იპოთეკის მოწმობაზე საუბარი, 289¹ მუხლის სათაური ამ ფონზე დამახინჯებლად გამოიყურება, რადგანაც არ ჩანს, იპოთეკის მოწმობის თუ რა ასპექტს ეხება ნორმა.

სათქმელს ვერ გამოხატავს და შეცდომაში შემყვანია ასევე სკ-ის 545-ე მუხლის სათაური „გამქირავებლის ვალდებულება“. გამქირავებლის ვალდებულებები გაცილებით უფრო ფართოდაა ქირავნობის თავში წარმოდგენილი, ვიდრე ამ ორნაწილიან მუხლში მოცემულ ხარვეზზე მითითებაა.

გამომხატველობით გამოირჩევა ასევე რიცხვებიც. ისინი სათქმელს გამოხატავენ მკაფიოდ, საიმედოდ და ობიექტურად. „§ 195 ხანდაზმულობის ჩვეულებრივი ვადის“ შემდეგ არსებობს მოლოდინი, რომ იქნება „§ 197 ხანდაზმულობის ვადა განსაკუთრებულ შემთხვევებში“. 197-ე პარაგრაფის არსებული სათაური „ოცდაათწლიანი ხანდაზმულობის ვადა“ უკეთესია. რა თქმა უნდა, რიცხვების სანდობას თან სდევს რისკიც, რომ მკითხველი ტექსტის წაკითხვის გარეშე დაეცოდნება სათაურში მითითებულ მონაცემებს. ამიტომ, ისეთი სათაურები, რომლებიც რიცხვებს შეიცავს, კიდევ უფრო მეტი ყურადღებით უნდა შეირჩეს, ვიდრე სიტყვობრივი სათაურები. მაგალითად, ჰიპოთეკური სათაური „ხელშეკრულების მოშლა თვის მე-15 რიცხვამდე ან თვის ბოლომდე“ (გსკ-ის 622-ე პარაგრაფის პირველი აბზაცი) შეცდომაში შეიყვანდა მკითხველს, რადგანაც მეორე აბზაცი განსხვავებულ რამეს აწესებს.

ზოგჯერ ბუნდოვანია არა მხოლოდ პარაგრაფის, არამედ მთლიანად კანონის სახელიც. მაგალითად, დამახინჯებულია პროდუქტის უსაფრთხოებისა და თავისუფალი მიმოქცევის კოდექსის სათაურიც, რომელიც რატომღაც სამშენებლო სამართლის მარეგულირებელ ნორმებსაც შეიცავს. განსაკუთრებული სირთულეები წარმოიშობა, როდესაც საქმე ეხება იმ კანონს, რომლითაც სხვა კანონში შედის ცვლილება. ყოველად გაუმართლებელია საქართველოს პარლამენტში ადრე არსებული მიდგომა, როდესაც სათაურით „საქართველოს ზოგიერთ საკანონმდებლო აქტში ცვლილებების შეტანის შესახებ“ კანონი ეხებოდა მთელ რიგ სხვადასხვა ნორმატიულ აქტს და ამით მკითხველისთვის სრულიად გაუგებარს ხდიდა, თუ რა მოლოდინი უნდა ჰქონოდა ამ კანონისგან. დღეს ეს პრობლემა პრაქტიკაში აღარ დგას, მაგრამ პარლამენტი ერთი და იმავე სათაურით იღებს არაერთ სხვადასხვა კანონს, მაგ.: „საქართველოს კანონი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში ცვლილების შეტანის შესახებ“. ასეთ დროს სასურველი კანონის სათაურის მიხედვით იდენტიფიცირება რთულია როგორც მკითხველისთვის, ისე კანონმდებლისთვის (როდესაც საჭიროა ერთ-ერთ მათგანში ცვლილების შეტანა). გამოსავალი იქნებოდა ასეთი ტიპის კანონებში თარიღის ან ნომრის²⁷ დართვა, რაც

²⁷ ნომერი და თარიღი ისედაც ენიჭება კანონპროექტს პარლამენტში, თუმცა სათაურში არ აისახება.

უფრო ადვილად იდენტიფიცირებადს გახდიდა კონკრეტულ კანონს.

3. კომენტარისგან თავისუფალი

კანონმდებლის მცდელობა, დააკონკრეტოს სამართლებრივი ტექსტი, უნდა განხორციელდეს თავად ნორმაში და არა სათაურში. „ჰაერის ხარისხის გაუმჯობესება“ ან „ბანკის კლიენტების დაცვა“ თუმცა ეფექტურად ჟღერს, მაგრამ კონკრეტულად არ ასახავს ნორმის შინაარსს. გსკ-ის 720-ე პარაგრაფის სათაურია: „კეთილსინდისიერი მოვალის დაცვა“. ესეც გარკვეულწილად კომენტარია და თანაც ცუდი კომენტარი. ეს ნორმა იცავს ასევე უხეში გაუფრთხილებლობით მოქმედ მოვალესაც, რომელიც, 932-ე პარაგრაფის გაგებით, არ არის „კეთილსინდისიერი“. სწორი კომენტარი იქნებოდა „მოვალის დაცვა არცოდნის შემთხვევაში“, მაგრამ უკეთესი იქნებოდა, თუ კომენტარი საერთოდ არ იქნებოდა მოცემული: „მოვალის არცოდნა“. ეს უფრო მოკლეა და უფრო ერგება ნორმას. დაცვის მიზნის შესახებ სწორი მითითება სათაურში – ნორმის ტექსტის ზემოთ – ზედმეტია. სათაურში დოგმატური მითითებები არ უნდა იყოს წარმოდგენილი. ანალოგიურად, უმჯობესი იქნებოდა, თუ სკ-ის 185-ე მუხლის სათაურშიც არ იქნებოდა მითითება „შემძენის ინტერესების დაცვაზე“. ამის საპირისპიროდ, გამართლებულად უნდა იქნეს მიჩნეული სკ-ის 187-ე მუხლის სათაური „კეთილსინდისიერი შემძენი“, რომელიც ყოველგვარი კომენტარის გარეშე უქმნის მკითხველს წინასწარ შთაბეჭდილებას, რომ მუხლში იმ წინაპირობებზე იქნება საუბარი, რომლებიც სახეზე უნდა იყოს საკუთრების კეთილსინდისიერად მოსაპოვებლად. სწორია, რომ გსკ-ის 242-ე პარაგრაფის სათაურში არაა მითითებები, როგორებიცაა: გენერალური დათქმა ან მოსამართლის დისკრეციის ფარგლები. რა თქმა უნდა, კომენტარისგან თავის შეკავება იდეალური ვარიანტია და ზოგჯერ კომპრომისზე წასვლა საჭიროა. მაგრამ შეცდომას თავს არიდებს ის, ვინც კომენტარს არიდებს თავს. თუმცა, უპირველეს ყოვლისა, მთავარია, რომ ნორმის ტექსტის ბუნდოვანება იქნეს თავიდან აცილებული. ასეთ დროს – მაგალითად, გსკ-ის 720-ე პარაგრაფის შემთხვევაში – სათაურში არსებული შეცდომა პრობლემებს არ იწვევს.

4. გასაგები

სამართლებრივი ნორმები ხშირად გაუგებარია წინადადებათა წყობის გამო, ხოლო სათაურები – ცალკეული სიტყვების გამო. უცხოენოვანი ტერმინები, გაუგებარი ტექნიკური ცნებები და გრძელი სიტყვები შეიძლება ჩანაცვლდეს უფრო გასაგები ენით. ეს ხელს უწყობს უკეთეს ორიენტირებას და მკითხველს უბიძგებს წაკითხვისკენ.

სიცხადე დამოკიდებულია ადრესატზე. მათ შორის არიან ასევე არაიურისტებიც.²⁸ ადრესატთა უმრავლესობისათვის გაუგებარი გამონათქვამები მხოლოდ იმ შემთხვევაში უნდა იქნეს შერჩეული, თუ ის გაცილებით უფრო ზუსტია. ასე მაგალითად, სააქციო საზოგადოებების შესახებ კანონის ნმ-ე პარაგრაფის სათაური შეიცავს სიტყვას „ვინკულირება“, მაშინ, როცა არაიურისტებისთვის სათაურის მეორე ნაწილი – „საზოგადოების წილის გასხვისება“ – საკმარისი იქნებოდა. მუხლი რომ მხოლოდ „სახელობითი აქციების ვინკულირებას“ ეხებოდეს, ალბათ, „სახელობითი აქციების შეზღუდული გადაცემა“ უკეთესი სათაური იქნებოდა. თუ საყოველთაოდ ცნობილი გამოთქმა უფრო ნაკლებად ზუსტია (პარტნიორთა კრება) და ნაკლებად დამკვიდრებული ტერმინიც ზუსტად ასევე გასაგებია (პარტნიორთა ერთიანობა), პირველ მათგანს უპირატესობა არ უნდა მიენიჭოს. ეს უკანასკნელი უკეთესად გამოხატავს, რომ პარტნიორები ერთსა და იმავე ადგილას არ უნდა „შეიკრიბონ“, რათა გადაწყვეტილება მიიღონ (შპს-ის შესახებ კანონის 48-ე პარაგრაფის მე-2 აბზაცი).

სკ-ის 310-ე მუხლის სათაურია „ნივთის იძულებითი მართვა (სეკვესტრი)“. მხოლოდ „სეკვესტრი“ არაიურისტი მკითხველისთვის, რომელიც ნივთის იძულებითი მართვის მარეგულირებელ ნორმას ეძებს, გაუგებარი იქნებოდა. მხოლოდ „ნივთის იძულებითი მართვა“ ამ შემთხვევაში სჯობდა ფრჩხილებში ტექნიკური ტერმინის – „სეკვესტრის“ დართვაც, რადგანაც ეს ძალიან არ ტვირთავს სათაურს.

თუ სიტყვა შეიცავს ხუთ ხმოვანზე²⁹ ან ოც ასოზე მეტს, შესამოწმებელია, არის ის ტექნიკური თუ მკითხველისთვის ცნობილი ტერმინი და თუ შესაძლებელია მათი უკეთესად დაყოფა. აღნიშნული პრობლემა ენობრივი თვალსაზრისით გერმანულ კანონებში უფრო აქტუალურია, ვიდრე ქართულში. სიტყვის დაყოფის შემთხვევაში სათაური უფრო გრძელი, მაგრამ უფრო გასაგები იქნება. მაგალითად, გსკ-ის 838-ე პარაგრაფში არსებული სიტყვა „Gebäudeunterhaltungsverpflichteten“ („შენობისშენარჩუნებადავალდებულებული“) შეიძლება ჩანაცვლდეს, სულ მცირე, სიტყვებით: „zur Gebäudeunterhaltung Verpflichteten“ („პირი, რომელსაც ეკისრება შენობის შენარჩუნება“). ორივე მათგანი ერთსა და იმავე შინაარსს – შენობის შენარჩუნების ვალდებულებას – გამოხატავს. იგივე ითქმის გსკ-ის 2338-ე პარაგრაფზე,

²⁸ ადრესატებთან დაკავშირებით იხ. *Antas*, in: *Verständlichkeit als Bürgerrecht?*, 9 ff. m.w.N. კანონების გარკვეულობასთან დაკავშირებით *Lötscher*, *Bulletin suisse de linguistique appliquée* 62/1995, 109–127, insbes. 118 f.: Das Prinzip normativer Relevanz verbietet weitgehend verständnisfördernde Beispiele und Wiederholungen. *Müller*, *Elemente einer Rechtssetzungslehre*, 1999, Rn. 147: Adressaten sind Juristen und Fachleute, die *vermitteln*.

²⁹ *Schneider* (სქ. 21) Rn. 439 will keine Zusammensetzungen mit mehr als drei Gliederworten; sein kürzestes Beispiel hat acht Silben und 28 Buchstaben.

„Pflichtteilsbeschränkung-ის“ („სავალდებულო წილის შეზღუდვა“³⁰) ნაცვლად სავალდებულო წილის შეზღუდვა შესაძლოა გამოხატული ყოფილიყო სიტყვებით „Beschränkung des Pflichtteils“ („სავალდებულო წილის შეზღუდვა“). სათაურის პირველ სიტყვას უფრო მეტი დატვირთვა ენიჭება, ვიდრე მომდევნოს. ამიტომ გსკ-ის 1004-ე პარაგრაფის შემთხვევაში „მოთხოვნა აღმოფხვრასა და მოქმედებისგან თავის შეკავებაზე“ (მიუხედავად იმისა, რომ სიტყვების შერწყმა აქ არ ხდება – „Anspruch auf Beseitigung und Unterlassung“) შეიძლება ბევრად უკეთესი არ იყოს, ვიდრე „Beseitigungs- und Unterlassungsanspruch“ – „აღმოფხვრისა და თავის შეკავების მოთხოვნა“.

ბოლოს, აუცილებელია, რომ თავიდან იქნეს აცილებული ტერმინოლოგიური აღრევის საფრთხე. მაგალითად, გერმანულ საკანონმდებლო ტერმინოლოგიებში „Geschäftsführung“ (სიტყვა-სიტყვით: „საქმეების გაძღვლა“), ერთი მხრივ, აღნიშნავს საზოგადოების მართვას, მეორე მხრივ კი (დავალების გარეშე სხვისი) საქმეების შესრულებას, „Erfüllungsort“ (სიტყვა-სიტყვით: „შესრულების ადგილი“) გამოიყენება სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 29-ე პარაგრაფისა და ასევე ვალდებულების შესრულების ადგილის გაგებით ან „nicht rechtsfähige Vereine“³¹ (გსკ-ის 54-ე მუხლში იგულისხმება არა უფლებასაზღვრავი არაა, არამედ რეგისტრაციის არქონა). მიუღებელია სიტყვების თამაში, ფარული მინიშნებები, გართიმვა და ალიტერაცია, რადგანაც ისინი სათქმელს თითქმის ყოველთვის აგრძელებენ ან ბუნდოვანს ხდიან.³²

5. მოკლე

ა) ზედმეტი სიტყვების გამოტოვება

სიმოკლე უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე დეტალური სიზუსტე³³. ზედმეტი სიტყვები უნდა იქნეს გამოტოვებული, გერმანულ ენაში სახელობით ბრუნვაში არტიკლზე უმრავლეს შემთხვევაში შესაძლოა უარის თქმა³⁴, მაგალითად, საზოგადოების ლიკვიდაციის აღსანიშნავად გამოყენებული უნდა იქნეს „Liquidation“ და არა „Die Liquidation der Gesellschaft“. როგორც წესი, ზედსართავი სახელები არის ბუნდოვანი („სავალდებულო ლიკვიდაცია“³⁵) ან ზედმეტი („სწორი ლიკვიდაცია“). ასევე უნდა ითქვას უარი მამრობითი და მდედრობითი ფორმების გამოყენებაზე, თუ ეს სათა-

ურს ძალიან გრძელს ხდის. მაგალითად, სწორია, რომ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 25-ე პარაგრაფის სათაურში ფხიბით მოსიარულეები აღნიშნულია მხოლოდ ერთ ფორმაში „Fußgänger“ და არა „Fußgängerinnen und Fußgänger“.³⁶ თავის, კარის და ა. შ. სათაურები მუხლების სათაურებში აღარ უნდა იქნეს გამოყენებული. ადმინისტრაციული საპროცესო კანონის მესამე თავს ჰქვია „III. ადმინისტრაციული აქტი“. შესაბამისად, 35-ე პარაგრაფში საკმარისია მხოლოდ „ცნების“ მითითება და არაა საჭირო „ადმინისტრაციული აქტის ცნება“.

ქართულ კანონებში ხშირია შემთხვევები, როდესაც სათაურში გამოყენებულია და ამავე დროს ფრჩხილებით ან სხვა სახეობის ნიშნით გამოყოფილია ერთი და იმავე შინაარსის გამომხატველი ორი სხვადასხვა სიტყვა ან ერთი და იგივე სიტყვა სხვადასხვა რიცხვში. ასეთ დროს სათაური ხელოვნურად გრძელდება, რაც არათუ არ ეხმარება მკითხველს, არამედ აფერხებს კიდევ მას შესაბამისი მუხლის მოძიებისას. თუ შესაძლებელია ერთ-ერთი სიტყვის გამოყენება (განსაკუთრებით მაშინ, როცა ერთი მოიცავს მეორეს), მხოლოდ ერთ-ერთი მათგანი უნდა დარჩეს სათაურში. მაგალითად, ფულის გათეთრებისა და ტერორიზმის დაფინანსების აღკვეთის ხელშეწყობის შესახებ საქართველოს კანონის მე-16 მუხლის სათაურიდან „მესამე პირი/შუამავალი“, სიტყვა „შუამავლის“ ამოღება უპრობლემოდაა შესაძლებელი, რადგანაც მესამე პირი, მათ შორის, შუამავალსაც მოიცავს. რაც შეეხება რიცხვს, მართალია, ზოგჯერ მას შეიძლება ძალიან მნიშვნელოვანი დატვირთვა ქონდეს სამართლისთვის³⁷, მაგრამ უმეტეს შემთხვევაში სათქმელის გამოსახატავად საკმარისია, თუ სათაურში არსებითი სახელი ან მხოლოდ მხოლობითში, ან მხოლოდ მრავლობითში იქნება მოხსენიებული. ამით, როგორც წესი, ნორმის განმარტებას საფრთხე არ ექმნება და ეს მკითხველისთვის კანონს უფრო მარტივად წასაკითხს ხდის. ამასთან, პრინციპები – *Argumentum a maiore ad minus* და *Argumentum a minori ad maius*, რა თქმა უნდა, ძალაში რჩება. ნორმა მხოლოდ ერთ პირზე შეიძლება გავრცელდეს თუ რამდენიმეზე, ეს თავად ნორმის ტექსტიდან და შინაარსიდან უნდა გამომდინარეობდეს და არა სათაურში მოხსენიებული არსებითი სახელების რიცხვიდან.

როდესაც შესაძლებელია საკვანძო სიტყვის გამოყენება ისე, რომ შინაარსი მკითხველისთვის გასაგები დარჩეს, ეს ყოველთვის უნდა მოხდეს. ეს განსაკუთრებით მაშინაა მი-

³⁰ ეს გერმანულში ერთ სიტყვადაც შეიძლება შეიკრას.

³¹ „არაუფლებასაზღვრავი კავშირი“.

³² მაგალითებისთვის იხ. *Esslinger/Schneider* (სქ. 18), 51-69.

³³ Beck-Verlag a.a.O. (იხ. ზემოთ I.). უარყოფითი მაგალითი მოცემულია *Hamann, ZG 2015*, 381, 389.

³⁴ დეტალურად *Esslinger/Schneider* (სქ. 18), 36-38, 42.

³⁵ „ლიკვიდაციის სავალდებულობა“ უკეთ წარმოაჩენს, რომ ის ყოველთვის არაა სავალდებულო. შდრ. გერმანიის სავაჭრო კოდექსის 145-ე პარაგრაფი.

³⁶ დამატებით HdR 2008 (სქ. 5) B.1.8.

³⁷ მაგალითად, სისხლის სამართალში შესაძლოა კვალიფიკაციისთვის გადაწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდეს სახელი მრავლობით თუ მხოლობით რიცხვშია მოხსენიებული. იხ., მაგ., საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 109-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის ბ) ქვეპუნქტი – „სხვათა“, სადაც მკვლელობის დამამძიმებელ გარემოებაში ჩადენილად მისაჩვენებელ აუცილებელია, გამოყენებული სამუალები საფრთხეს უქმნიდეს არა მხოლოდ ერთი, არამედ, სულ მცირე, ორი პირის სიცოცხლეს ან ჯანმრთელობას.

ზანშეწონილი, თუ საკვანძო სიტყვები არა უცხო ტექნიკური ტერმინები, არამედ საკმაოდ დამკვიდრებული ცნებებია. მაგალითად, სკ-ის მე-100 მუხლის სათაურია „წინასწარ გაცემული თანხმობა (ნებართვა)“, 101-ე მუხლის კი – „შემდგომი თანხმობა (მოწონება)“. აქ თავისუფლად შეიძლება ჩანაცვლოს ფრჩხილებში მოქცეულმა საკვანძო სიტყვებმა მანამდე მოცემული ვრცელი ტერმინების ერთობლიობა. ყოველ შემთხვევაში, სრულიად გაუმართლებელია ორივე მათგანის ჩაწერა ნორმის სათაურში და ამ გზით მისი გადატვირთვა. „ნებართვაც“ და „მოწონებაც“ საკმაოდ დამკვიდრებული ტერმინებია და არ არის მკითხველისთვის უცხო. ამიტომ ისინი დამოუკიდებლად უკეთესად შეასრულებდნენ საორიენტაციო ფუნქციას.

ბ) სიტყვის ნაწილების გამოტოვება

სიტყვის ნაწილებისთვისაც იგივე წესი მოქმედებს. მაგალითად, მართალია, სიტყვა „Nachfolgeklausel“ (დათქმა მემკვიდრეობით გადაცემის შესახებ) ხშირად გამოიყენება, მაგრამ თითქმის ყველა სამართლებრივ ჩანაწერს ხელშეკრულებაში შეიძლება ეწოდოს „დათქმა“. ამიტომ „Nachfolgeklausel“-ის ნაცვლად უნდა დაიწეროს „Nachfolge“ (მემკვიდრეობით გადაცემა), „პარტნიორის გარდაცვალება“ ან „მემკვიდრის გახდომა პარტნიორად“.

ქართული კანონების შემთხვევაში, გამომდინარე იქიდან, რომ ქართული ენა მსგავს სიტყვათა შეერთებებს ნაკლებად იცნობს, აღნიშნული პრობლემა არ დგება. ამის საწინააღმდეგო სათაური გრძელი, ცუდად წასაკითხი და ზოგჯერ ბუნდოვანი ხდება ნათესაობითი ბრუნვის ხშირი გამოყენების გამო.

გ) მთლიანი წინადადებების ჩანაცვლება საკვანძო სიტყვებით

უმეტეს შემთხვევაში მთლიანი წინადადებები არაა საჭირო და შემოკლებადია. მაგალითად, „დირექტორი“ ნაცვლად წინადადებისა „დირექტორი შეიძლება იყოს პარტნიორი“. როდესაც სათაური წინადადებას და, შესაბამისად, გამონათქვამს შეიცავს, ის კონკურირებს ნორმასთან. ნორმა კი მხოლოდ იშვიათად შეიძლება ჩანაცვლდეს იმავე შინაარსის (კიდევ უფრო) მოკლე წინადადებით. საკვანძო სიტყვები ან ფართო ცნებები სათაურში, ამის საპირისპიროდ, ხსნიან თემას და მხოლოდ ცალკეულ შემთხვევებში ახდენენ მის აბსტრაქტიზაციას. თუმცა გამოუსადეგარი იქნებოდა ზმნების გაარსებითება, რათა მთლიანი წინადადებები თავიდან იქნეს აცილებული³⁸. „§ 566 ნასყიდობა არ წყვეტს ქირავნობას“³⁹ ან „შემძენი ხდება გამქირავებელი“ უმჯობესია, ვიდრე „გამქირავებლის ადგილის დაკავება საკუთრე-

ბის გადაცემისას“. ზუსტად იგივე ითქმის სკ-ის 572-ე მუხლზეც (დამატებით, შესაძლოა სადავო იყოს რამდენად სწორია ტერმინ „უფლებამონაცვლეობის“ გამოყენება).

განსაკუთრებით თვალშისაცემია სკ-ის 273-ე მუხლი, სადაც სათაური უფრო გრძელია, ვიდრე თავად მუხლი. ვრცელი სათაური „მუხლი 273. გირავნობის უფლების შეწყვეტა მოგირავნის საკუთრებაში გირავნობის საგნის გადასვლის გამო (კონსოლიდაცია)“ შეიძლება მარტივად ჩანაცვლდეს მხოლოდ საკვანძო სიტყვით, რომელიც მუხლის სათაურს ისედაც დართული აქვს ფრჩხილებში. მართალია არაიურისტისთვის ეს ტერმინი შეიძლება უცხო იყოს და სრულყოფილად ვერ შეასრულოს საორიენტაციო ფუნქცია, მაგრამ რადგანაც თავად მუხლი მხოლოდ რამდენიმე სიტყვისგან შედგება, ამ ტერმინის სათაურად გამოყენება არ უნდა იყოს პრობლემა.

დ) წერტილებისა და კითხვის ნიშნებისგან თავის შეკავება?

წერტილსა და კითხვის ნიშანზე მაშინ შეიძლება ითქვას უარი, თუ სათაური დამოუკიდებელ ხაზზე⁴⁰ განთავსებული, მაგალითად, როგორც ეს თავის სათაურების შემთხვევაშია. ასეთ დროს მათი გამოყენება მხოლოდ გემოვნებაზე დამოკიდებული. ქართულ კანონებშიც მუხლების სათაურები განთავსებულია დამოუკიდებელ ხაზზე, თუმცა არა ცენტრში, არამედ მარცხენა კიდზე. ამიტომ მათ შემდეგ სასვენი ნიშნის გამოყენება არაა საჭირო. თუ სათაური ცალკე ხაზზე არაა განთავსებული, წერტილი პარაგრაფის ნომრისა და საგნობრივი სათაურის შემდეგ ოპტიკურ და შინაარსობრივ გამოყოფას ემსახურება და მაშინაც კი საჭიროა, როცა მუქი შრიფტი უკვე ასრულებს ცემურის ფუნქციას.

კითხვის ნიშანზე, როგორც წესი, უარი უნდა ითქვას („კავშირის პასუხისმგებლობა ორგანოს ქმედებისთვის.“) და მხოლოდ კითხვით წინადადებებში უნდა იქნეს გამოყენებული. შეკითხვა აფერხებს მკითხველს, საკუთარ შეკითხვას აშორებს და უბიძგებს, რომ სათაურში დასმულ (სხვა) შეკითხვაზე პასუხი მოძებნოს ნორმის ტექსტში. მაგრამ ის ნებადართული უნდა იყოს, როდესაც გამონაკლისის სახით განსაკუთრებით მოკლე და მკაფიო და ამგვარად მკითხველის პოზიციდანაა დაწერილი: „ხდებიან მემკვიდრეები პარტნიორები?“ უმჯობესია, ვიდრე „მემკვიდრის ქცევა საზოგადოების პარტნიორად მემკვიდრეობის შესახებ დათქმისას“.

³⁸ ზმნების გამოყენების აკრძალვის საწინააღმდეგოდ იხ. *Esslinger/Schneider* (სქ. 18), 99-102.

³⁹ მკაფიო, მაგრამ შინაარსობრივად გაუმართავი. Dazu *Hamann*, ZG 2015, 381, 388.

⁴⁰ სწორედ ამიტომ ავსტრიის სამართლებრივი ტექნიკის სახელმძღვანელოში ნათქვამია: *Handbuch der Rechtssetzungstechnik*, Teil 1: *Legistische Richtlinien* 1990, Herausgegeben vom Bundeskanzleramt, Nr. 144: „სათაურის ბოლოს წერტილი არ დაისმის.“

ე) ორწერტილისგან თავის შეკავება

ორწერტილი არის მცირე კავშირი გარკვეულ განცხადებასა და მისით ხაზგასმულ აზრს შორის.⁴¹ ნორმის სათაური მიზნად ისახავს შემოკლებას და არა განცხადებას.

6. ერთგვაროვანი

ა) შინაარსობრივი ერთგვაროვნება

ერთად თავმოყრილი ნორმები მიზნად ისახავენ გარკვეული სამართლებრივი სფეროს სრულყოფილ მოწესრიგებას. შესაბამისად, სათაურებიც უნდა იყოს ერთგვაროვანი და გადაფარვების გარეშე (მაგალითი კავშირის სამართლიდან: „§ 21 არაეკონომიკური კავშირი.“, „§ 22 ეკონომიკური კავშირი.“).⁴² ყოველ შემთხვევაში, ეს ეხმარება მკითხველს, როდესაც უნდა შეფასდეს, რის მიხედვითაა სტრუქტურა აგებული: გამონაკლისისა და წესის, ატრიბუტების (დროის, ადგილის, სახისა და ფორმის), წინაპირობების თუ სამართლებრივი შედეგების მიხედვით. ამჟამად სათაურების წყობა გსკ-ის 843-845 პარაგრაფებში შემდეგია:

„§ 843 ფულადი სარჩლ და ერთჯერადი კომპენსაცია.

§ 844 მესამე პირთა მოთხოვნები ზიანის ანაზღაურებაზე მკვლელობის შემთხვევაში.

§ 845 ანაზღაურების მოთხოვნა მიუღებელი მომსახურებისთვის.“

ეს დამაბნეველია⁴³, რადგანაც პერსპექტივა იცვლება. გარდაცვალებას (§ 844) შეესაბამებოდა სხეულის დაზიანება, მესამე პირის ზიანის ანაზღაურებას (§ 844) – დაზარალებულის მოთხოვნა ზიანის ანაზღაურებაზე. ფულადი სარჩლს მოთხოვნა (§ 843) შესაძლოა § 844-ის შემთხვევაშიც არსებობდეს, ისევე, როგორც მესამე პირთა მოთხოვნები შეიძლება არსებობდეს § 845-ის შემთხვევაში. ამიტომ უმჯობესი იქნებოდა, თუ ეს პარაგრაფები ასანაზღაურებელი ზიანის მიხედვით დასათაურდებოდა:

„§ 843 შემცირებული შრომისუნარიანობა

§ 844 დაკრძალვის ხარჯები; მიუღებელი ალიმენტი მკვლელობის გამო.

§ 845 მიუღებელი მომსახურება.“

რა თქმა უნდა, ასეთ დროს გარკვეული ინფორმაცია იკარგება და არჩევანი უნდა გაკეთდეს იმის მიხედვით, თუ რომელი ინფორმაციის შენარჩუნებაა უკეთესი მკითხველი-

სთვის. მნიშვნელოვანი ისაა, თუ რა დრო და ენერჯია დასჭირდება მკითხველს დამატებით, რომ სათაურების პერსპექტივის ცვლილება აღიქვას.

პრობლემური და დამაბნეველი შეიძლება იყოს პარალელური მუხლების სათაურების არაერთგვაროვნება. მაგალითად, სანივთო გარიგების საფუძველზე უძრავ ნივთზე საკუთრების მომწესრიგებელი ნორმის სათაურია: „მუხლი 183. უძრავ ნივთზე საკუთრების შექმნა გარიგების საფუძველზე“, მაშინ, როცა მოძრავ ნივთებზე პარალელური ნორმის სათაური შემდეგია: „მუხლი 186. მოძრავ ნივთზე საკუთრების შექმნის საფუძველი“. ამ ნორმათა სათაურების ერთობლივად წაკითხვის შემთხვევაში მკითხველს ექმნება არასწორი შთაბეჭდილება, თითქოს 183-ე მუხლისგან განსხვავებით, 186-ე არა მხოლოდ საკუთრების გარიგებისმიერ შექმნას ეხება, არამედ ყველა საფუძველს მოიცავს. ამიტომ გამართლებული იქნებოდა, ამ ორ მუხლს თუ ერთგვაროვანი სათაურები ექნებოდა: „მუხლი 183. უძრავ ნივთზე საკუთრების შექმნა სანივთო გარიგების საფუძველზე“; „მუხლი 186. მოძრავ ნივთზე საკუთრების შექმნა სანივთო გარიგების საფუძველზე“.

ბ) ფორმალური ერთგვაროვნება

სათაურები, ცალკე აღებული,⁴⁴ შეიძლება წარმოდგენილი იყოს წინადადების (გსკ-ის § 566 „ნასყიდობა არ წყვეტს ქირავნობას.“) ან შეკითხვის სახით („ხდება მემკვიდრე პარტნიორი?“). რაიხის სასამართლო თავის სახელმძღვანელო წინადადებებს უმეტესწილად (მაგრამ არა ყოველთვის) აყალიბებდა კითხვის ფორმით;⁴⁵ ცუდი არ იქნებოდა, თუ გერმანიის უმაღლესი ფედერალური სასამართლო და საქართველოს უზენაესი სასამართლო ამ პრაქტიკას გააგრძელებდა. საკვანძო სიტყვების გამოყენებას, წინადადებებსა და შეკითხვებს შორის მონაცვლეობა უმეტეს შემთხვევაში შეიძლება არაკომფორტული იყოს, მაგრამ შეიძლება ასევე – განსაკუთრებით ხელშეკრულებებში – გარკვეულწილად ეფექტური აღმოჩნდეს. მაგალითად: „§ 11 ხდებიან მემკვიდრეები პარტნიორები? ... § 12 კომპენსაცია მემკვიდრეებისთვის, რომლებიც არ ხდებიან პარტნიორები“.

შედარებით იშვიათი სათაურები, რომლებიც პარაგრაფების ზემოთ მყოფ საფეხურზე ერთვის სტრუქტურის პუნქტებს, უნდა განთავსდეს ცალკე ხაზზე და ცენტრში⁴⁶. პარაგრაფებისთვის ეს უჩვეულო და უაზრო იქნებოდა. ეს გაართულებდა საჭირო თემის ძიების პროცესს. მკითხველის თვალს, რომელიც ვერტიკალური მიმართულებით მოძრაობს, აქეთ-იქით მონაცვლეობა მოუწევდა, რათა სათაურისა და შესაბამისი ნორმის ტექსტის დასაწყისი აღეჭვა. ნორმის

⁴¹ დამატებით *Esslinger/Schneider* (სქ. 18), 38-40.

⁴² მაგ., გსკ-ის 236-ე-239-ე პარაგრაფები.

⁴³ გაუმართავ სისტემასთან დაკავშირებით ასევე: *Wagner in Münchener Kommentar zum BGB*, 6. Aufl., § 843 Rn. 2.

⁴⁴ დამატებით *Esslinger/Schneider* (სქ. 18), 46-51.

⁴⁵ შდრ., მაგ., RGZ 1, 4; RGZ 171, 400.

⁴⁶ შდრ. ავსტრიაში სახელმძღვანელო (სქ. 40), Nr. 111 და Nr. 117. მაგ., *GesB-R-Reformgesetz, Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich*, Teil I, ausgegeben am 21. November 2014.

ნომერი (§ 1) და სათაური („გამოყენების სფერო“) უნდა განთავსდეს ყოველთვის მარცხნივ. როგორც ზემოთ აღინიშნა, ქართულ კანონებში სათაურები, მართალია, დამოუკიდებელ ხაზზე განთავსებული, მაგრამ არა ცენტრში, არამედ მარცხნივ. ამით მკითხველს საჭირო პასუხების მოძიებაში ხელი არ ეშლებოდა.

გ) სათაურების გამოყენება ყველა შემთხვევაში⁴⁷

არაერთგვაროვნების სპეციალური შემთხვევაა სათაურების გამოყენებასა და არგამოყენებას შორის მონაცვლეობა. ასეთ დროს ტექსტი არაკომფორტული წასაკითხია, ავტორი – არათანმიმდევრული, ხოლო მკითხველს უჩნდება კითხვა, იმალება თუ არა რაიმე ფარული სათქმელი იმაში, რომ პარაგრაფს სათაური არ გააჩნია. გარდა ამისა, მკითხველი მიჩვეულია, რომ კანონის გარკვეული მონაკვეთის კითხვა იმით დაიწყოს, რომ ვერტიკალური მიმართულებით თვალი გადაავლოს პარაგრაფების სათაურებს – მუქი შრიფტით გამოყოფილ სავანდო ტექსტს. ეს მარტივია, რადგანაც სათაურები, როგორც წესი, მარცხნივია და თვალს მხოლოდ ვერტიკალური მიმართულებით უწევს მოძრაობა. თუ ნორმას სათაური არ აქვს, უსათაურო პარაგრაფების აღქმა ერთი შეხედვით შეუძლებელია. ძიება მოითხოვს გაცილებით მეტ კონცენტრაციასა და დროს, რადგანაც მკითხველი ვერტიკალური მიმართულებით ეძებს, ხოლო ჰორიზონტალური მიმართულებით ჩვეულებრივ შრიფტს კითხულობს. სწორედ ამიტომ არამიზანშეწონილია, რომ კანონში, რომელშიც პარაგრაფები არაა დასათაურებული, მხოლოდ ცალკეულ, ახლად ფორმულირებულ ნორმებს დაურთონ სათაურები. თუმცა გამართლებული იქნებოდა სათაურების დართვა ერთად თავმოყრილი პარაგრაფების ახალი ჯგუფისთვის.

კანონების შემთხვევაში პრაქტიკაში ის პრობლემა, რომ ყველა პარაგრაფს შეიძლება არ ჰქონდეს ოფიციალური სათაური, მარტივად გადაიჭრება იმით, რომ ტექსტების გამომცემელი კუთხოვან ფრჩხილებში ურთავს სათაურებს. ასე მაგალითად, გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის შესავალი კანონის 50-ე–218-ე პარაგრაფებსა და გერმანიის სავაჭრო კოდექსის უმეტეს პარაგრაფებს⁴⁸ სწორედ კუთხოვან ფრჩხილებში აქვს დართული სათაურები, რადგანაც მხოლოდ ისინი შეიცავენ ოფიციალურ სათაურებს, რომლებშიც ცვლილება შევიდა.

დ) არაერთგვაროვანი ნორმის ტექსტთან მიმართებით?

სრულებით მისაღები და გავრცელებული პრაქტიკაა ნორმის ამოსავალი სიტყვის გამეორება სათაურში, მაგ., „§ 13

⁴⁷ Müller, Handbuch der Gesetzgebungstechnik, 1963, 44, ევლება მეტად „უფერულ შინაარსს“ – ადმინისტრაციულ სასამართლო კოდექსში მხოლოდ 55c და 71-ე პარაგრაფებს აქვთ სათაურები.

⁴⁸ აქ ოფიციალური სათაურები ახალ ფორმულირებას შეიცავენ 1985 წლიდან.

მომხმარებელი. მომხმარებელი არის...“. მაგრამ სათაური უნდა იყოს გაცილებით უფრო მოკლე, ვიდრე ნორმის ტექსტი. ამიტომ გსკ-ის 1968-ე პარაგრაფში არ მეორდება ტექსტში მოცემული სიტყვები „Kosten der Beerdigung“ (დაკრძალვის ხარჯები). არამედ სათაურში, ტექსტისგან განსხვავებით, „დაკრძალვის ხარჯები“ შერწყმულია („§ 1968 Beerdigungskosten.“). ამასთან, ზოგადად გასათვალისწინებელია, რომ ტერმინის სიტყვა-სიტყვით გამეორება უღიმღამო და მოსაწყენია. ამიტომაც, მართალია, შერწყმის შედეგად უფრო დიდი სიტყვა წარმოიქმნა, მაგრამ ის ხშირად გამოიყენება და მარტივად გამოხატავს სათქმელს. თუმცა, როდესაც შედარებით გრძელ წინადადებას ეხება საქმე, ტერმინების ზუსტი გადმოწერა სათაურში უპრობლემოა. „§ 1828 მოწონება მეურვის მიმართ.“ უკეთესი სათაური იქნებოდა ვიდრე დღეს არსებული „მოწონების გაცხადება“. როდესაც სათაურში ორივე სიტყვა გაარსებებულა და „ება“ სუფიქსით მთავრდება, ეს ამ ტექსტს ძალიან ფორმალურ ტონს აძლევს.

7. ორიენტაცია სამართლებრივ შედეგებზე

სამართლებრივი შედეგებიდან გამომდინარეობს ნორმის მნიშვნელობა. როგორც გსკ-ის 125-ე პარაგრაფს ჰქვია „ბათილობა ფორმის დაუცველობის გამო“, 134-ე პარაგრაფიც შეიძლება დასათაურებულიყო, როგორც „ბათილობა კანონსაწინააღმდეგობის გამო“, ხოლო 138-ე პარაგრაფი, როგორც – „ბათილობა ჩვეულებებთან წინააღმდეგობის გამო“. იგივე ითქმის, მაგალითად, სკ-ის 54-ე („მართლსაწინააღმდეგო და ამორალური გარიგებანი“), 55-ე („გარიგების ბათილობა ძალაუფლების ბოროტად გამოყენების გამო“) და 59-ე („ფორმის დაუცველად დადებული გარიგება“) მუხლებზეც. გადამწყვეტი ისაა, თუ რას ეძებს მკითხველი. მაგალითად, რისი უფლება აქვს რაიმე *ქმედებადღე*, თუ რა ზიანი უნდა აანაზღაუროს მის *შემდეგ*. გსკ-ის 280-ე პარაგრაფს სწორად ჰქვია არა „ვალდებულების დარღვევა, ვადის გადაცილება“, არამედ „ზიანის ანაზღაურება ვალდებულების დარღვევის გამო“, 823-ე პარაგრაფს არა „აბსოლუტური სამართლებრივი სიკეთებისა და დაცვითი ნორმების დარღვევა“, არამედ „ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება“. სამართლებრივ შედეგებზე მითითება მხოლოდ ცოტა ნორმის შემთხვევაში ხდება. შესაძლოა სამართლებრივ შედეგებზე ხაზგასმა მოხდეს უარყოფით ფორმამაც: „კეთილსინდისიერი შეძენის გამორიცხვა მფლობელობიდან ნების გარეშე გასული ნივთების შემთხვევაში“. სიტყვა „გამორიცხვის“ გარეშე ნორმის სათაური დამაბნეველი იქნებოდა. მეორე აბზაცის სათაური შეიძლება ყოფილიყო „ნივთები, რომელთა მოპოვებაც შეუძლებელია კეთილსინდისიერად“. ხშირად ქართველი კანონმდებელი ასეთ უარყოფით ფორმულირებებს თავს არიდებს, რაც გაუმართლებელია. მაგ., სკ-ის 293-ე მუხლის სათაური უნდა იყოს არა „იპოთეკის გავრცელება უძრავი ნივთის ნაყოფზე“, არამედ „იპოთეკის არგავრცელება ნაყოფზე“ (აქ „უძრავ ნივთზე“ მითითებაც ზედმეტია, რადგანაც ისედაც

ცხადია, რომ იპოთეკა მხოლოდ უძრავ ნივთებს ეხება). სკ-ის 114-ე მუხლს სწორად ჰქვია „საკუთარ თავთან გარიგების დადების დაუშვებლობა“, რადგანაც საკუთარ თავთან დადებული გარიგება, როგორც წესი, ბათილია და მხოლოდ გამონაკლისის შემთხვევაშია ნამდვილი.

8. ერთი თემატიკა

ჩვეულებრივი მკითხველის გადმოსახედიდან, მხოლოდ ერთი თემატიკა⁴⁹ გააჩნია შინაარსობრივად ახლოს მდგომ ზოგად ცნებებს. მაგალითად:

– „შემოსავალი და დანაკარგები“ (შედევი)

– „წარმომადგენლობა და საზოგადოების მართვა“ (საქმეების გაძღოლა)

ასევე:

– „შვებულება, ავადმყოფობა (სამუშაოს შესრულები-სგან გათავისუფლება,

მაგრამ ასეთი ზოგადი ტერმინების გამოყენება არასწორი იქნებოდა შემდეგ შემთხვევებში:

– „ხელშეკრულების გაუქმება და გადაკისრება“, რადგანაც მკითხველისთვის ლოგიკური კავშირი გაუგებარი იქნება (ხელშეკრულების გაუქმებისას შეწყვეტის ნაცვლად შესაძლებელია მისი სხვისთვის გადაკისრება);

– „სახელწოდება, ადგილსამყოფელი, საქმიანობის სფერო“, ამით ხდება სავალდებულო რეკვიზიტების მოკლედ დასახელება.

თუ მხოლოდ ერთი თემატიკაა პარაგრაფში, მაშინ ზოგადი ტერმინები („შედევი“) ან უფრო გასაგები ცნებათა წყვილები („მოგება და წაგება“) უნდა განთავსდეს სათაურში. თუ ერთ პარაგრაფში სხვადასხვა ასპექტია დარეგულირებული, რომლებიც ერთი ზოგადი ტერმინის ქვეშ არ ექცევა – გამომცემლობა Beck-ის მაგალითზე⁵⁰ – ყველა მათგანი უნდა იქნეს დასახელებული. სათაურში ამ ასპექტების დასახელებისას „და“ კავშირი („§ 675c ანგარიშსწორება და ელექტრონული ფული“) უნდა იქნეს გამოყენებული თუ მძიმე („§ 762 თამაშობა, სანაძლეო“⁵¹), გემოვნების საკითხია. ავსტრიაში უფრო ხშირად გამოიყენება ტირე.⁵² საინტერე-

სოა, რომ ამ ბოლო დროს ქართველი კანონმდებლისთვის დახრილი ხაზი უფრო მიმზიდველია⁵³. მძიმე უფრო მოკლეა, „და“ კავშირი – უფრო გასაგები. ამიტომ ორ მოკლე სიტყვებს – „თამაშობასა“ და „სანაძლეოს“ შორის საკმარისი ადგილი იყო უფრო გასაგები „და“ კავშირისთვის, მაშინ, როცა უფრო რთულ ტერმინებს – „ანგარიშსწორებასა“ და „ელექტრონულ ფულს“ შორის მკითხველისთვის მძიმე უკეთესი იქნებოდა. წერტილ-მძიმე – და, განსაკუთრებით, წერტილი – წარმოაჩენს თემატიკების უფრო დიდ დაშორებას, მაგ., „§ 166 ნების ნაკლი; ცოდნის შერაცხვა.“ ამით ნათელია, რომ პარაგრაფი შეიძლებოდა დაყოფილიყო ორ დამოუკიდებელ ნაწილად.

თუ პარაგრაფის სათაური სრულიად სხვადასხვა თემატიკას შეიცავს, მაგ., „სახელწოდება, ადგილმდებარეობა, საქმიანობის სფერო“⁵⁴, მკითხველმა, რომელიც მხოლოდ საქმიანობის სფეროთი ინტერესდება, უნდა იპოვოს შესაბამისი აბზაცი. ამისათვის შეიძლება სათაურის თითოეული საკვანძო სიტყვის „§1 სახელწოდება, ადგილმდებარეობა, საქმიანობის სფერო“ აბზაცის სათაურად გამოყენება: „(3) საქმიანობის სფერო საზოგადოებისთვის არის ქარის დანადგარების შექმნა და წარმოება.“ მაგრამ ნორმა ყოველთვის მოკლე და ნათელი უნდა იყოს. სხვადასხვა თემატიკა სხვადასხვა პარაგრაფში უნდა გაიწეროს⁵⁵: „§ 3 საქმიანობის სფერო. საზოგადოებამ უნდა შექმნას და აწარმოოს ქარის დანადგარები.“

გაუმართლებელია სკ-ის 59-ე მუხლში ორი სრულიად განსხვავებული თემატიკის – ერთი მხრივ, ფორმის დაუცველად დადებული გარიგების ბათილობის და, მეორე მხრივ, საცილო გარიგების ეფექტისა და შეცილების წესის ერთსა და იმავე მუხლში მოქცევა და, მითუმეტეს, სათაურად მხოლოდ „ფორმის დაუცველად დადებული გარიგების“ გამოყენება. ეს ორი თემატიკა იმდენად დაშორებულია ერთმანეთთან, რომ სათაურში მათი საკვანძო სიტყვები წერტილით უნდა გამოყოფილიყო ერთმანეთისგან, თუმცა საერთო ზოგადი ცნების მოძებნის შეუძლებლობა კანონმდებელს იმაზე მინიშნებს, რომ ამ ორი თემატიკის ერთ მუხლში მოქცევა არც თუ ისე კარგი იდეა იყო.

⁴⁹ *Schneider* (სქ. 21), Rn. 319 მოითხოვდა კანონებისთვის აშშ-ის უმეტესი შტატის კონსტიტუციის დათქმაზე კანონების შესახებ *“No law shall embrace more than one object, which shall be expressed in its title.”*

⁵⁰ იხ. ზემოთ (1.)

⁵¹ მძიმე გამოყენებულია: გსკ-ის §§ 397, 426, წერტილ-მძიმე, მაგ.: § 7, 87, 193, 312a, 374, „და“: § 26, 44, 77, 288, 325, ან: § 113.

⁵² *Handbuch der Rechtssetzungstechnik*, Teil 1: Legistische Richtlinien 1990, Herausgegeben vom Bundeskanzleramt, Nr. 144, <https://www.justiz.gv.at/file/2c94848a60c158380160e4e3747c0c3>

3.de.0/legr1990.pdf: zwischen ihnen sei ein Gedankenstrich zu setzen, z.B. „Verlust des Anspruches auf Versorgungsgenuß – Abfindung der Witwe bei Wiederverhehlung“.

⁵³ იხ., მაგ., საქართველოს სსხლის სამართლის კოდექსის 344² მუხლი.

⁵⁴ მაგალითი ხელშეკრულებიდან.

⁵⁵ კომენტარებისთვის არ არის უცხო აბზაცის დაწყება საკვანძო სიტყვით: შდრ., მაგ., *Wiedemann*, in: *Großkommentar zum Aktiengesetz*, 4. Aufl., § 183 Rn. 10–22: In Länderberichten ist in der ersten Zeile eines Absatzes das Land halbfett gedruckt; auf Überschriften wurde deshalb verzichtet.

⁵⁶ მსგავსად HdR 2008 (სქ. 5) B.1.7, Rn. 105.

III. სათაურები აბზაცებისთვის

1. ძირითადი პრინციპი და მაგალითები

აბზაცების სათაურები გერმანიასა და საქართველოში და, ზოგადად, ევროპაში, რამდენადაც ცნობილია, მეტად იშვიათია⁵⁷. ისევე, როგორც აშშ-ში⁵⁸ ისინი გრძელს ხდიან ტექსტს და გარკვეულწილად აწყვეტინებენ მკითხველს კითხვას. მაგრამ მკითხველს ძალიან არ ეშლება ხელი, რადგანაც აბზაცები ისედაც ახალი ხაზით იწყება. მათი მეშვეობით შესაძლებელია პარაგრაფისა და მუხლის შიგნით საჭირო ადგილის ადვილად მოძებნა. კარგად შერჩეულ აბზაცებს გააჩნია შინაარსობრივი ერთიანობა, რომელთათვისაც სათაურის მორგება შედარებით მარტივია. ლოგიკურად, ისინი უფრო მოკლე უნდა იყოს, ვიდრე პარაგრაფებისა და მუხლების სათაურები, რაც შესაბამისობაში იქნებოდა აბზაცის/პუნქტის სიგრძესთან. მაგალითად, გსკ-ის 441-ე პარაგრაფს ასეთი სახე ექნებოდა (დამატებები დახრილი შრიფტითაა წარმოდგენილი):

„§ 441 ფასის შემცირება

(1) *გასვლის ნაცვლად.* ¹გასვლის ნაცვლად მყიდველს შეუძლია...

(2) *რამდენიმე მონაწილე.* თუ მყიდველის მხარეს...

(3) *მოცულობა.* ¹ფასის შემცირებისას ნასყიდობის ფასი...

(4) *ანაზღაურება.* ¹თუ მყიდველმა...“

2. ერთგვაროვნება

თუ სათაურები ცალკეული აბზაცებისთვის საჭიროა, სხვებისთვის კი - არა, სულ მცირე, ისინი უზრუნველყოფილი უნდა იყოს პარაგრაფების გარკვეული ჯგუფებისთვის, ან უმჯობესია მთლიანი კანონისთვის ერთგვაროვანი მიდგომა (შდრ. ზემოთ II.ნ.გ.). მკითხველი ამ შემთხვევაში პარაგრაფების კითხვას აბზაცის სათაურების გადახედვით დაიწყებს. ეს იმ შემთხვევაში იქნება შესაძლებელი, თუ სათაურები მარცხნივ და დახრილი შრიფტით განთავსდება ისე, რომ თვალი მხოლოდ ვერტიკალური მიმართულებით იმოძრაებს. ეს „თვალის გადავლება“ აბზაცების სათაურების სიმოკლისა და ხაზებს შორის არსებული დაშორების დახმარებით უფრო მარტივი იქნება, ვიდრე პარაგრაფების შემთხვევაში. აბზაცის ცალკეული წინადადებებისთვის სათაურის დართვა ტე-

ქსტს მეტად გრძელს გახდის, განსხვავებით ნუმერაციისაგან, განსაკუთრებით კი მაშინ, როცა აბზაცში ბევრი წინადადებაა და თანაც არც თუ ისე მოკლე. ასე, მაგალითად, მრგვალ ფრჩხილებში ჩასმული ნომრების სათაურები გსკ-ის 308-ე და მომდევნო პარაგრაფში - ისევე, როგორც სკ-ის 347-ე და მომდევნო მუხლში - ძალიან ეხმარება მკითხველს. რაც უფრო მოკლეა ტექსტი, მით უფრო მოკლე უნდა იყოს სათაური. გსკ-ის 438-ე პარაგრაფის მე-5 აბზაცს შესაძლოა „ფასის შემცირების“ ნაცვლად „ფასის შემცირების უფლება“ ან „ფასის შემცირების უფლება, როგორც შესაგებელი“ ან რაიმე მსგავსი ერქვას, მაგრამ მოკლე აბზაცისთვის რაც შეიძლება მოკლე სათაური უფრო გამოსადეგი იქნებოდა.

3. კრიტერიუმები აბზაცების სათაურებისთვის

ა) გრძელი პარაგრაფები

მხოლოდ იმ კანონის სჭირდება აბზაცების სათაურები, რომელშიც გრძელი პარაგრაფებია. გრძელად შეიძლება მიჩნეულ იქნეს ის პარაგრაფები, რომლებშიც ორზე მეტი აბზაცია და თითოეული აბზაცი საშუალოდ ორ ხაზზე (13 ასომზე) მეტს შეიცავს. რადგანაც მხოლოდ ერთაბზაციანი პარაგრაფებისთვის პარაგრაფების სათაური საკმარისია, საკითხი უნდა გადაწყდეს იმის მიხედვით, რამდენი პარაგრაფი შეიცავს მხოლოდ ორ აბზაცს და, შესაბამისად, არ საჭიროებს დამატებით სათაურებს და რამდენშია ორი ან მეტი აბზაცი, რომელთა დასათაურებაც საჭიროა. მთავარ სახელმძღვანელო პრინციპად შემდეგი წესი გამოდგება: აბზაცების სათაურები გამოყენებულ უნდა იქნეს, თუ სახეზეა ორი წინაპირობა: კანონში უფრო მეტი პარაგრაფია ორზე მეტი აბზაცით, ვიდრე ორაბზაციანი პარაგრაფები⁵⁹ და დასათაურებელი აბზაცები საშუალოდ 130 ასომზე მეტს შეიცავს. ნებისმიერ შემთხვევაში პარაგრაფებისა და აბზაცების მოკლე სათაურები ბევრად უკეთესია, ვიდრე პარაგრაფების რამდენიმე ხაზიანი სათაურები.⁶⁰

ბ) რთულად აღქმადი პარაგრაფები

რაც უფრო მარტივად აღქმადია ნორმა და რაც უფრო სწრაფად შეიძლება თემატიკის ტექსტიდან ამოკითხვა, მით უფრო ნაკლებადაა საჭირო პარაგრაფები. სათაურები არაა საჭირო, როდესაც თითოეული აბზაცი ისედაც იწყება დასათაურებლად გამოსადეგი საკვანძო სიტყვით (შეად. ზემოთ II.8), მაგალითად, გსკ-ში „§ 580a. ხელშეკრულების მოშლის ვადა.

⁵⁷ HdR 2008 (სქ. 5) C.5.1, Rn 375 „Die Absätze sind ... mit vorgesetzten eingeklammerten arabischen Ziffern zu versehen.“

⁵⁸ Lacey Act (სქ. 1). Dort heißt es etwa “[...] § 3373. Penalties and sanctions

(a) Civil penalties
(1) Any person who [...]
(b) Hearings
Hearings held during [...]“.

⁵⁹ გსკ-ში 1238 პარაგრაფს აქვს მხოლოდ ორი აბზაცი, 794-ს უფრო მეტი. გერმანიის საგადასახადო კოდექსში მხოლოდ ორი აბზაცი აქვს 149 პარაგრაფს, უფრო მეტი - 484-ს. შედეგად, საგადასახადო კოდექსში აბზაცის სათაურები გონივრული იქნებოდა, გსკ-ში კი არა.

⁶⁰ შდრ., მაგ., § 37a BImSchG „Mindestanteil von Biokraftstoffen an der Gesamtmenge des in Verkehr gebrachten Kraftstoffs; Treibhausgasmindering“.

- (1) მიწის ნაკვეთის ქირავნობისას ...
- (2) კომერციული ფართის ქირავნობისას ...
- (3) მოძრავი ნივთების ქირავნობისას ...“

ასეთი სტრუქტურა მეტად იშვიათია; და, გარდა ამისა, ასეთ შემთხვევებშიც გამეორება არ იქნებოდა ძალიან ცუდი: (1) *მიწის ნაკვეთი*. მიწის ნაკვეთის ქირავნობისას ...“ ან „§ 247. საბაზისო პროცენტი. საბაზისო პროცენტი შეადგენს ...“.

როდესაც შინაარსი მეტად ტექნიკურია, ასეთ დროსაც ნაკლებად საჭიროა აბზაცის დასათაურება, მაგალითად, გსკ-ის 475-ე პარაგრაფის მე-3 აბზაცი: „(3) ამ პარაგრაფის პირველი და მე-2 ნაწილები – §§ 307-309-ისგან დამოუკიდებლად, არ მოქმედებს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებების გამორიცხვისა თუ შეზღუდვისათვის.“. აქ აბზაცის სათაურად ისევ „*ზიანის ანაზღაურება*“ თუ გამოდგებოდა. როდესაც საქმე ეხება ფიქტიურ აბზაცებს, მაგ., „(4) §§ მე-8 მუხლის პირველი აბზაცი, მე-9 მუხლის პირველი აბზაცი მე-2 წინადადება ... ძალაში რჩება.“, აბზაცის სათაურად ირჩევენ ხოლმე „კონკურენციას“ ან „გამოყენების ფარგლებს“. ეს ზოგადი ხასიათის პრობლემა აბზაცების შემთხვევაში უფრო ხშირია, რადგანაც პარაგრაფებზე უფრო ხშირად სწორედ ისინი არიან შემოსაზღვრული ტექნიკური შინაარსით.

4. სატესტო ფაზა

დასათაურებული აბზაცები მკითხველისთვის უფრო მიხალბეა. ახლად დამატებული აბზაცებისთვის არსებობს შემდეგი დადებითი და უარყოფითი მხარეები: თუ კანონმდებელი განსაკუთრებით ეყრდნობა სათაურის სახელმძღვანელო ფუნქციას, ის ნაკლებ ყურადღებას უთმობს ნორმის ტექსტის ენობრივ სიცხადეს. მეორე მხრივ, სათაურები ხელს უწყობს თემატურ ფოკუსირებას. ეს გამართლებული იქნება ფოკუსირებისკენ მით უფრო მნიშვნელოვანია, რაც უფრო გრძელია ტექსტი. მოკლე აბზაცების შემთხვევაში სწორედ ამიტომაც სათაურები უფრო ნაკლებ მნიშვნელოვანია, ვიდრე მთლიანი პარაგრაფებისას.

ამიტომ, სანამ ახალ კანონებში ოფიციალური სათაურები აბზაცებსაც დაერთვება, საჭიროა შეგროვდეს შესაბამისი გამოცდილება. გამომცემლებს შეუძლიათ აბზაცებს სათაურები დაურთონ კუთხოვან ფრჩხილებში. სწორედ მათ შემოიტანეს პირველად პარაგრაფების სათაურები. კომენტარის ავტორები დიდი ხანია ღირებულ შემოთავაზებებს

აკეთებენ აბზაცების ქვესათაურებით. მათი გადმოღება შეიძლება ჯერ გამომცემლების მიერ და შემდეგ ოფიციალურადაც. თუ ეს გადაწყვეტა მკითხველში მოწონებას დაიმსახურებს, შესაძლებელი იქნებოდა კანონებში შესაბამისი ცვლილებების შეტანა. იურისტებისათვის, რომლებიც ზოგადად ყურადღებით გამოირჩევიან, ნათელი კანონები მნიშვნელოვანი მონაპოვარი და დახმარებაა მათ საქმიანობაში.

საქართველოში მუხლის ნაწილებისთვის სათაურების დართვამდე აუცილებელია ნაწილში შემავალი წინადადებების გადანომვრა. წინადადებების ნუმერაცია ტექსტს მკითხველისთვის უფრო მარტივად წასაკითხს გახდის. მეორე მხრივ, ეს ხელს შეუწყობდა უფრო სტრუქტურირებული და სისტემური იურიდიული აზროვნების განვითარებას, რადგანაც ნორმის გამომყენებლები უფრო მეტად მოტივირებული იქნებოდნენ, მიეთითებინათ არა მხოლოდ მთლიანი მუხლი ან ნაწილი, არამედ კონკრეტული წინადადება.

IV. დასკვნა

ნორმებს სჭირდებათ სათაურები. კარგი სათაური გული-სხმობს სწორ, სათქმელის ადვილად გამომხატველ, გასაგებ, კომენტარისაგან თავისუფალ, მოკლე და ერთგვაროვან ტექსტს. ის შეძლებისდაგვარად მხოლოდ ერთი თემატიკით უნდა შემოისაზღვროს. ასეთ შემთხვევაში მკითხველი საჭირო ნორმას უფრო სწრაფად პოულობს. იმისათვის, რომ მკითხველს ორიენტირება კიდევ უფრო გაუადვილდეს, შესაძლოა ცალკეულ კანონებში სათაურები აბზაცებსაც დაერთოს. ამის ფონზე ცალსახაა, რომ ქართული კანონმდებლობა გადამუშავებას საჭიროებს როგორც მთლიანად კანონების, ისე მუხლების სათაურების თვალსაზრისითაც. ნაწილებისა და პუნქტებისთვის სათაურების დართვის გარდა, საჭიროა კანონის დაერთოს ოფიციალური საგნობრივი საარჩევინი (გვერდების მითითების გარეშე), ხოლო მუხლის პუნქტებსა და ნაწილებში შემავალ წინადადებებს კი – ნუმერაცია.